

Alina Maciejewska, Aldona Kocyla
Akademia Podlaska

Wyjaśnianie znaczenia wyrazów przez studentów z uszkodzonym słuchem

Znaczna część potocznych tekstów z założenia i konieczności jest uzgadnianiem znaczeń. Filozofowie i psychologowie tłumaczą to tym, że uczestnicy komunikacji mają potrzebę sprawdzenia, czy to, co kryje się za znakami językowymi i ich formami, rozumiane jest przez odbiorcę zgodnie z intencją nadawcy¹. Jak twierdzą badacze, potrzeba uzgadniania znaczeń to wynik przeczuca, że o wyróżnionym przez znak językowy elemencie świata uczestnicy komunikacji niekoniecznie wiedzą to samo. Doświadczenia zebrane w wyniku nieporozumień uczą ich, że ten sam znak językowy opisywany może być na różne sposoby, nie tylko podobne, także dostarczające innej wiedzy. Z tego powodu w procesie porozumiewania się nadawca i odbiorca muszą uzgadniać znaczenia. W trosce o to, by rozumieć i być rozumianym, konieczne wydaje się eksplikowanie znaczeń użytych form, sprawdzanie, co każdy z uczestników wie o wyróżnionym przez znak językowy elemencie rzeczywistości pozajęzykowej, jak o nim mówi².

Gromadzenie wiedzy o świecie i jej porządkowanie dokonuje się jednej strony za pomocą zmysłowego doświadczania rzeczywistości i przetwarzania tych danych przez struktury centralnego układu nerwowego, z drugiej strony, wraz z coraz większym oddziaływaniem językowym otoczenia i akwizycją języka, w proces gromadzenia wiedzy o świecie włącza się język. Staje się on nie tylko narzędziem porozumiewania się, ale bytem, światem, w którym funkcjonuje, myśli, działa człowiek (GRABIAS, 1997).

Objaśnianie znaczeń jednostek języka wpisuje się w niezwykle obszerny nurt badań i dyskusji (nie tylko psychologicznych, ale filozoficznych i językoznawczych, w tym głównie semantyków, leksykologów i leksykografów) dotyczących zarówno samego terminu znaczenia, jak też ustalenia przedmiotu badań³. W potocznym użyciu

¹ Por. np. QUINE 1999, KRAPIEC 1985, AICHISON 1991 i inni.

² Uważa się, że ten rodzaj świadomości (jak inaczej można powiedzieć o tym samym) jest motorem napędowym rozwoju mowy u dzieci.

³ Opisywanie znaczenia wyrazów odnoszących się do naturalnych pojęć nie jest zadaniem łatwym, a według niektórych badaczy bardzo trudnym. Jak pisze Macnamara (za: QUINE 1999: 27): *nie może istnieć żaden bezsporny sposób wykazania, że dany wyraz w czyichś ustach oznacza właśnie to a to i nic innego*. Wierzbicka (WIERZBICKA 1993: 262) zauważa, że

„Potocznego pojęcia (...) nie da się ustalić przez bezpośrednie pytanie „normalnych” użytkowników języka; wiedza, o którą chodzi, jest wiedzą niejawną, ukrytą w podświadomości. Wiedzę tę można wydobyć jedynie mozolną, metodyczną analizą”.

W metodologii opisu znaczenia wyrazów, albo pojęć (bo to kwestia dyskusyjna) proponowanej przez językoznawstwo kognitywne zakłada się, że odtwarzanie językowego obrazu świata pozwala ujmować struktury poznawcze przez rejestrowanie i analizę naturalnych zachowań

I Studia i rozprawy

pytanie o znaczenie wyrazu/wyrażenia jest dość jednoznaczne. Odpowiedzi na pytanie, co to znaczy, że ktoś zna znaczenie danego wyrazu/wyrażenia, pozwalają mniemać, że:

... ktoś taki wie, jak przełożyć dane wyrażenie na inne, równoznaczne z nim (lub potrafi to uczynić); wie do czego wyrażenie się odnosi, tzn. potrafi określić jego denotację; ma „tacit knowledge” dotyczącą znaczenia (funkcjonowania w języku) owego wyrażenia, umożliwiającą poprawne używanie go w dyskursie; ma w umyśle i potrafi w razie potrzeby przywołać reprezentację znaczenia danego wyrażenia, standardowo werbalizowaną w formie eksplikacji czy definicji, konwencjonalnie uznawanej za tzw. znaczenie owego wyrażenia ... (KORZYK, 1993: 112-113).

Zarówno w procedurze zbierania materiału, jak również w analizie, którą prezentujemy w artykule, interesuje nas definiowanie wyrazów, czyli takie wypowiedzi, które mają na celu objaśnianie ich znaczenia (BAŃKO, 2000: 250). Zajmuje nas to, co jest typowe dla potocznego definiowania wyrazu, czyli wszystkie rodzaje:

operacji tekstotwórczych, których celem jest określanie, wyznaczanie, wyjaśnianie, ograniczanie, czyli wyluszczenie treści znaczenia wyrazu reprezentującego jakieś pojęcie za pomocą innych wyrazów/pojęć. (BONIECKA, 1999: 150-151).

Za kognitywistami przyjmujemy, że budowanie definicji potocznej jest zakorzenione w potocznej wiedzy jej autora, który charakteryzując obiekt zaczyna od cech najbardziej charakterystycznych z jego punktu widzenia, wykorzystuje też najwygodniejszy, najłatwiejszy dla siebie sposób definiowania. Takie definiowanie jest nie tylko wyjaśnianiem, ale tworzeniem językowego obrazu omawianego pojęcia. Można oczekiwać również, że jest nacechowane indywidualnością, oryginalnością „widzenia” świata. Właściwością takiej definicji (kognitywnej, potocznej) jest to, że przedstawia fragmentaryczny obraz świata, obraz świata autora definicji, w którym odbija się w jakimś stopniu jego wiedza o świecie i jego wiedza o języku, jego wiedza wynikająca z doświadczeń, przekazów kulturowych, ale także z jego kompetencji i sprawności językowych. Pokazuje charakterystyczny sposób językowego postrzegania świata i sposoby ujmowania świata przez język. Nie spełnia wymogów wiernego odzwierciedlenia cech odpowiadających słowu, ale celowe uwydatnienie jednych jego cech, a pomniejszenie czy wręcz ukrywanie innych (BARTMIŃSKI, TOKARSKI: 1993, NOWAKOWSKA-KEMPNA 1993). Jak twierdzi A. Wierzbicka (WIERZBICKA 1993: 264):

Znaczenia słów są dyskretne i skończone. Obejmują szczególny rodzaj wiedzy (i pseudowiedzy...), a ilość wiedzy potocznej może się zmieniać u różnych użytkowników. Istnieje jednak granica takiej rozbieżności.

Dlatego użytkownicy języka, uczestnicy procesu komunikowania wiedzą, że przekroczenie jej uniemożliwia porozumienie.

Wydaje nam się, że odtworzenie językowej wiedzy o świecie na podstawie wypowiedzi studentów niedosłyszających i ich sprawności w zakresie definiowania pojęć może ułatwiać, pomóc rozumieć ich odmienną w przyswajaniu wiedzy ujętej w formy i reguły językowe. Dostępne dla słyszających niemal od początku istnienia (wczesny okres życia płodowego) i wyszlifowane przez ich wielorakie doświadczenia

językowych, parajęzykowych i pozajęzykowych), (patrz m.in. BARTMIŃSKI, TOKARSKI 1993; BARTMIŃSKI, NIEBRZEGOWSKA 1998, GRZEGORCZYKOWA 1999).

i ćwiczenia językowe teksty, bywają trudne, niekiedy są inaczej interpretowane przez osoby z uszkodzonym słuchem. Recepcję tekstów, na każdym poziomie przetwarzania danych, cechuje ogromne zróżnicowanie. Jednak należy pamiętać, że ludzie czytają tekst pisany, ale nośniki znaczenia odnajdują w języku mówionym, w jego warstwie brzmieniowej (INGARDEN, ZA: ROSNER 1994: 166-185). Mamy nadzieję, że ten zakres wiedzy pozwoli zwrócić uwagę słyszącym na problemy w korzystaniu z tekstów naukowych, przekazów kulturowych, jakie mogą mieć osoby z uszkodzonym słuchem.

W prezentowanym artykule staramy się wskazać, jakie sposoby definiowania są najłatwiejsze, najwygodniejsze, najbardziej ograne i do jakich elementów świata odwołują się w definiowaniu wyrazów dorośli młodzi ludzie z uszkodzonym słuchem, w jaki sposób określają wyróżnione elementy rzeczywistości.

Grupa badawcza

Badaniami objęto 30-osobową grupę studentów Akademii Podlaskiej w Siedlcach z uszkodzonym narządem słuchu (22 kobiety i 8 mężczyzn). Wśród nich są osoby z umiarkowanym, znacznym i głębokim stopniem ubytku słuchu.

	Stopień ubytku słuchu		
	umiarkowany	znaczny	głęboki
Kobiety	6	6	10
Mężczyźni	3	3	2

Tabela 1. Charakterystyka grupy wg stopnia ubytku słuchu osób biorących udział w badaniach

Wszystkie z powyższych osób porozumiewają się mową, 29 osób porozumiewa się też językiem migowym, 20 osób dodatkowo czyta z ruchu warg, 10 osób jako środek komunikacji wymienia również pismo. Większość z objętych badaniami studentów ma niedosłuch od urodzenia, u pozostałych ubytek słuchu miał miejsce między 2 a 9 rokiem życia.

Wiek powstania uszkodzenia słuchu	Płeć	
	Kobieta	Mężczyzna
od urodzenia	16	6
2 rok życia	1	1
4 rok życia	1	-
5 rok życia	2	1
6 rok życia	1	-
9 rok życia	1	-

Tabela 2. Charakterystyka grupy ze względu na moment powstania uszkodzenia słuchu.

Materiał zbierany był na zajęciach z *Lektoratu języka polskiego dla studentów z uszkodzonym słuchem* i indywidualnych spotkaniach w ramach tzw. terapii logopedycznej.

Korpus materiału stanowią teksty, będące pisemnymi odpowiedziami na pytania/polecenia zawarte w ankiecie⁴. Do przedstawionej analizy została wybrana

⁴ Ankieta uwzględniała polecenia i pytania, jakie formułuje się najczęściej w badaniach kognitywnych.

I Studia i rozprawy

pierwsza część ankiety, w której badani mieli za zadanie wyjaśnić znaczenie słów: *dom, kwiat, profesor, uczyć się, drzewo, matka, nieprzyjaciel, rok, chleb, proszek, pomidor, mandarynka*. Prośba: *Jak wyjaśnisz znaczenie słowa ...* była przekazywana również w języku migowym. Nie udzielano odpowiedzi, nie podawano żadnych przykładów ani wzorów. Zapisane na oddzielnych kartkach polecenia ankiety studenci dostawali na początku lub na zakończenie zajęć i zgodnie z wolą udzielali odpowiedzi⁵. Wiedzieli, że nie jest to sprawdzian, który zostanie w jakikolwiek sposób wykorzystany do oceny, charakterystyki każdego z nich z osobna. Prośbę potraktowali życzliwie, tylko 9 ankietowanych oddało puste kartki, tłumacząc najczęściej, że zmęczenie zniechęcało do realizacji zadania, bo zadanie nie było łatwe.

Niechętnie realizowane było polecenie dotyczące objaśnienia słowa *dom*. Tylko w pojedynczych przypadkach nie uzyskano wyjaśnienia znaczeń wyrazów: *uczyć się* – 3 osoby, *mandarynka* – 2, *rok* – 1. W zebranych ankietach jedna definicja nie była możliwa do odczytania ze względu na charakter pisma studenta. Łącznie uzyskano 324 definicje różniące się zarówno sposobem definiowania (rodzajem eksplikowania), jak i długością wypowiedzi. Językowa poprawność konstruowanych wypowiedzi była bardzo zróżnicowana. Z powodów językowych trudno było ustalić znaczenie 26 definicji mających charakter opisowy, a 23 można interpretować w sposób niejednoznaczny. W prezentowanej analizie wykorzystano 275 definicji, których treści były możliwe do zinterpretowania, czyli błędy językowe nie utrudniały zrozumienia.

Sposoby definiowania wyrazów

Jeśli przyjąć, że definiowanie, czyli wyluszczenie treści pojęcia za pomocą innych pojęć, jest na ogół działaniem peryfrastycznym i metajęzykowym (BONIECKA, 1995: 227), to podkreślić należy, że wypowiedzi studentów omawiające znaczenie wskazywanych wyrazów różniły się długością tekstu i sposobem redagowania.

Najczęściej, bo 107 razy formułowane były odpowiedzi według formuły: *x to jest ...*, czyli definicji klasycznej. Nominacja, w tym substytucja prosta (zastąpienie jednostki językowej inną) miało miejsce w 43 przypadkach⁶, np.

chleb to pożywienie; pomidor to jest warzywo; dom to budynek; dom to rodzina, dom to ciepło, uczyć się to jest trudno; nieprzyjaciel – wróg; profesor to jest nauczyciel/nauczycielka; profesor – wykładowca dla studentów.

Bardzo rzadko wystąpiły w tekstach pisanych definicje tautologiczne, chociaż (jak wynika z naszych doświadczeń) w rozmowach występują częściej. Zarejestrowaliśmy: *mama to mama; chleb to chleb* i formuły o cechach ostensywnych:

chleb to taki chleb; pomidor to taki jak pomidor; takie po prostu są; profesor taki jak tu są.

⁵ Przegląd literatury na temat definiowania przekonuje, że *między obiektami i celami, a metodami definiowania zachodzi określona korelacja*. (GROCHOWSKI 1993: 36), ale (np. WIERZBICKA 2006: 333) inni też przekonują, że sposoby pozyskiwania materiału i czynniki natury nie tylko językowej, ale też pragmatycznej, komunikacyjnej wpływają/mogą wpływać na sposoby definiowania.

⁶ Uwzględnianie kategoryzacji w dalszej części artykułu.

Alina Maciejewska, Aldona Kocyła: Wyjaśnianie znaczenia wyrazów...

Wyjaśnianie wyrazu za pomocą nominacji rozwiniętej⁷, przybierało różne formy. Dość często rejestrowaliśmy eksplikacje z użyciem wyrażenia przymiotnikowego – 26. Za przykłady niech posłużą peryfrazy:

rok to wszystkie dni; pomidor to czerwone warzywo; pomidor – okrągły czerwone warzywo (!); dom to pomieszczenie mieszkalne; drzewo to duża/długa roślina.

Z podobną częstotliwością studenci posługiwali się wyliczeniami, czyli ciągami wyrazów, które spełniały wymóg kolekcji lub kompleksu⁸ – 25, dla przykładu przytaczamy: drzewo –

sosna, świerk, modrzew, lipa, dąb (!); dom – budynek mieszkalny, jednorodzinny z werandą;

Innym sposobem wyjaśniania znaczenia było wykorzystywanie porównań, ale w zebranych materiale zarejestrowaliśmy tylko 10 takich przykładów. Wydaje się, że osoby z uszkodzonym słuchem nie mają problemów z porównywaniem (wskazywaniem podobieństw i różnicowaniem obiektów według wybranej cechy/cech), ale niezbyt dobrze radzą sobie z językowym „wyłuszczeniem sprawy”. Wśród zanotowanych przykładów porównań mamy:

profesor jest to człowiek, który ma większą wiedzę niż nauczyciel; profesor jest czwartym stopniem wyższym niż doktoranckim; mandarynka podobny do pomarańczy ale jest 4 razy mniejszy owoc; drzewo może być domem dla zwierząt; opał podobnie jak gorące słońce świeci.

Najliczniej reprezentowane były peryfrazy mające cechy definicji realnoznaczeniowych (zanotowaliśmy 76 takich eksplikacji), które były charakterystyką, opisem funkcji, czynności, przeznaczenia itp.). Oto wybrane przykłady:

drzewa to rosną wysokie drzewa; profesor są podzielone na dwa części profesor zwyczajny i nadzwyczajny (!), profesor nadzwyczajny jest najwyższym stopniem naukowym; nieprzyjaciel – inaczej wróg, jedna osoba do drugiej osoby czuje niedosyt, nie lubią się ze sobą; nieprzyjaciel – nienawidzić, kogoś; proszek może być do prania do pieczenia...; chleb – jeść coś co zaspokaja głód człowieka; chleb jest to pożywienie służące do dziennego zaspokajania potrzeb; pomidor ulubiony przysmak Włochów jako sos do pizzy; rok trwa 365 dni; pomidor – to czerwone warzywo uprawiane w różnych częściach Europy i nie tylko.

Najczęstsze stosowanie definicji o charakterze parafrazy dowodzi tego, że młodzi ludzie wyjaśniając znaczenie wyrazu najchętniej odwołują się do swojej wiedzy o rzeczywistości pozajęzykowej, konkretnej, uzyskanej w bezpośrednim doświadczeniu. Tak charakteryzował *dom* student, który wyjaśnił, że pomagał ojcu przy budowie:

dom się buduje z cegieł, cementu i drewna. Najpierw trzeba zaprojektować, potem wykopać fundamenty i potem się buduje. Inne wypowiedzi: profesor mówi do studenty (!); drzewo... posiada korzenie, które są schowane pod ziemią, które przyszywają drzewo do ziemi.

⁷ Przez wielowyrzowe charakterystyki uwzględniające cechy obiektów (za BONIECKA 1993: 227).

⁸ Kolekcje i kompleksy jako sposoby kształtowania pojęć wskazywał Wygotski (WYGOTSKI 2006).

I Studia i rozprawy

W zebranych materiale łatwo znaleźć przykłady peryfraz naśladowujących definicje słownikowe i encyklopedyczne. Niektórzy studenci potrafią niemal przytaczać je w formie książkowej:

mandarynka – cytrusowy owoc hodowlany w krajach południowych, np. Włochy, Hiszpania, Grecja. Zawiera witaminę C.

Inni podejmowali mniej lub bardziej udane próby, np.

profesor jest to osoba, która posiada pewną rozległą wiedzę w danej dziedzinie i mają (!) za zadanie przekazać tę wiedzę innym osobom.

Tak zebrany materiał pozwala sądzić, że studenci z uszkodzonym słuchem mają trudności w definiowaniu za pomocą tzw. przekładu wewnątrzjęzykowego (WIERZCHOWSKI, 1976), czyli z formułowaniem definicji, w których wykorzystują formy słowotwórcze lub fleksyjne wyrazu definiowanego (tego rodzaju parafrazywanie znaczeń zalicza się do działań metajęzykowych). Stosunkowo rzadkie ich wykorzystywanie jest dowodem na nieporadność tej grupy studentów w wykorzystywaniu relacji między elementami języka, ich niską świadomość metajęzykową⁹. Zanotowaliśmy zaledwie 13 parafraz z użyciem metajęzyka. Zaliczyliśmy do nich: wykorzystywanie etymologii potocznej wyrazów motywowanych słowotwórczo – 6. A oto przykłady parafraz słowotwórczych:

domek taki mały dom; uczony co się uczył dużo; na studiach to studiuje, a w szkole musi się uczyć; drzewo z drzewna, bezdomny bo nie ma domu¹⁰.

Rzadkie też były próby wyjaśniania znaczenia wyrazu przez przywoływanie jego występowania w utrwalonych kontekstach, a więc wykorzystywanie frazeologizmów. Oto przykłady:

chleb – polski zwyczaj „witać chlebem i solą”; chleb jest ciałem Jezusa według religii; wolność Tomku w swoim domku.

Zanotowaliśmy nieliczne formy, które były definiowaniem przez negację:

nieprzyjaciół – nie kolega, nie kumpel.

Być może zadecydowało o tym pisemne formułowanie wypowiedzi.

Struktura definicji potocznych w języku studentów z uszkodzonym słuchem

W tej części artykułu przedstawiamy wykorzystywane w tworzeniu definicji potocznej sposoby ujmowania cech. Zakładamy, że ich frekwencyjność w pewien sposób wskazuje, które cechy wykorzystywane są w opisywaniu treści przez młodych ludzi z uszkodzonym słuchem. Zakładamy, że frekwencyjność wskazuje te cechy, które wykorzystywane są najłatwiej przez młodych ludzi z uszkodzonym słuchem w opisywaniu treści wyrazu. Wydaje się, że fakt innego dostępu do językowego objaśniania

⁹ Świadomość metajęzykową i jej rolę w rozwoju sprawności językowych ze szczególnym uwzględnieniem czytania i pisania opisuje G. Krasowicz-Kupis (2001), przedstawia też poglądy innych badaczy na ten temat.

¹⁰ Te wyrazy nie był w rejestrze wyrazów objętych badaniem, ale wystąpiły w podarowanych nam tekstach.

Alina Maciejewska, Aldona Kocyła: Wyjaśnianie znaczenia wyrazów...

świata przez otoczenie, odmiennych sposobów opanowania języka może rzutować na uwzględnianie cech, nadawanie im rangi znaczeniowej. Wymaga to jednak specjalnych badań.

Profilowanie i kategoryzacja

Schemat, według którego studenci niedosłyszający najchętniej definiują wyraz, to podanie hiperonimu – 122. Wybory są typowe: *drzewo to roślina, dom to budynek/pomieszczenie mieszkalne; mandarynka to owoc* itp. Zdarzały się też określenia dość oryginalne, np. *uczyć się to działać; matka – człowiek*.

Rzadziej ankietowani posługiwali się hiponimami – 13. Zanotowane wyrazy z poziomu podrzędnego to: *dom to może być kamienica, willa, pałac, internat; dom to może być rodzinny; drzewa to świerk, sosna, lipa, brzoza; kwiat – róża, tulipan, azalia*. Inne cechy wykorzystywane przez studentów niedosłyszających przy opisywaniu wyrazu to:

- ✓ charakterystyka zachowania (typowe czynności, działania, upodobania) – 52, *profesor to starszy pan, który umie z jakiegoś przedmiotu; to osoba najwyższa inteligencja, talent; drzewo rośnie/wyrasta; profesor umie/uczy/wytłumaczy na wykładzie; nauczyciel rozkazuje, wpisuje uwagi, pilnuje, organizuje wycieczki;*
- ✓ relacje do innych ludzi – 40, *profesor jest więcej wiedzieć; nieprzyjaciel – inaczey wróg, jedna osoba do drugiej czuje niedosyt, nie lubią się; nauczycielka mówi dla młodzieży profesor dla Sudety (!);*
- ✓ elementy składowe (51): *drzewo składa się z: pnia, korony i korzen (!); rok to wszystkie dni, miesiące, trwa 365 dni; drzewo bywa pełne liści lub tyse, wiszą na nim orzechy, jabłka, liście, kasztany; drzewa są las;*
- ✓ kolor (41): *drzewo pokryte jest ciemno brązowo korą (!); a w jesieni drzewo zawsze jasno albo ciemno kolorowe liście; pomidor czerwony;*
- ✓ wielkość (37): *drzewo jest czasem wysokie a czasem niskie; roślina, która wyrasta na duże rozmiary; pień długi;*
- ✓ materiał (4): *drzewo z drewna; dom z cegły/drewna; chleb z mąką (!);*
- ✓ kształt (9): *wygląda domy są różne kolory i wymiary;*
- ✓ miejsce występowania/ działania (20): *drzewa np. niektóre należą do lasów (!) tropikalnych; drzewo na sadu;*
- ✓ teren działania – *profesor na studia, nauczyciel w szkole;*
- ✓ zapach (10): *zapach róży; zapach chleba; leśny zapach;*
- ✓ wymagania (6): *drzewo potrzebować do wody, powietrze, dobre ziemi;*
- ✓ przeznaczenie (39): *to miejsce gdzie się mieszka; drzewo można zrobić na papier, meble, pióro, wózek, krzesło, stół, buda, huśtawka itd.;*
- ✓ smak (10): *mandarynka słodka lub kwaśna; smak półsłony (określenie smaku pomidora);*
- ✓ miejsce powstania, pochodzenie – *drzewo pochodzi z ziemi, w glebie tam powstaje nasiona (!); drzewo rośliny na ziemi.*

Wnioski: Najswobodniejszym sposobem budowania definicji jest podawanie wyrazów z wywołanego pola semantycznego/wyrazowego czy też kolekcji. Wydaje się, że jest to zasługa ćwiczeń z zakresu leksyki i wysiłków zmierzających do posze-

I Studia i rozprawy

rzania zasobu słownikowego uczniów na różnych etapach kształcenia. Bardzo często wykorzystywane są nazwy określające cechy charakteryzowanych obiektów, przede wszystkim określające wygląd zewnętrzny i czynności, zachowania.

Nieporadność w wykorzystywaniu przez studentów repertuaru cech dowodzi nie tyle braku wiedzy o świecie, bardziej trudności w swobodzie językowego ujmowania. Zauważa się zależność między poziomem kompetencji językowej i komunikacyjnej piszącego a dokonywaną przez niego charakterystyką wyrazu. Im bogatsza w informacje definicja, wykorzystywanie liczniejszych sposobów definiowania tym bogatszy, bardziej poprawny repertuar wykorzystywanych środków językowych. Im słabsza znajomość języka (jako systemu znaków i reguł), tym trudniej ankietowanym było operować elementami języka, wnioskować o podobieństwie formy i znaczenia przez analogię, sięgać do poziomu opisu metajęzykowego. Badani chętnie podejmowali wysiłek wyjaśniania znaczeń wyrazów, ale przytaczali formuły ograne, sprawdzone, krótkie. Własna inwencja kończyła się szybkim zmęczeniem, „ukrywaniem sensu” za nieporadnością, ułomnością form i wypowiedzi. Ze względu na niejednoznaczność lub ułomność sformułowania eksplikacji niekiedy nie można być przekonanym o trafności ujęcia cechy. Często też studenci zadowalali się fragmentarycznym określeniem znaczenia: występowaniem wyrazu w utrwalonym ciągu (*rok to znaczy że pory roku; parlament – siedziba; chleb jest to spożycie codziennego*), skojarzeniami - i jak to bywa – mniej lub bardziej trudnymi do wyjaśnienia (*oślepić – nie uważać, nie zauważyłem; zainstalować to jest kopiowanie; adapter – spotkanie z ludźmi*), podawaniem jakiegoś elementu z np. wspólnego pola występowania, działania: *pomidor dobry ze śmietaną; adapter – słuchanie muzyki; pobiec – dobiec do miejsca; musi dogonić*.

LITERATURA:

- AICHISON J. (1991), *Ssak, który mówi. Wstęp do psycholingwistyki*, Wydaw. Naukowe PWN, Warszawa.
- BAŃKO M. red., (2000), *Inny słownik języka polskiego PWN*, Wydaw. Naukowe PWN, Warszawa.
- BARTMIŃSKI J., NIEBRZEGOWSKA S. (1998) *Profile a podmiotowa interpretacja świata*, [w:] Bartmiński J., Tokarski R., red., *Profilowanie w języku i w tekście*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 211-224.
- BARTMIŃSKI J., TOKARSKI R. (1993), *Definicja semantyczna: czego i dla kogo?*, [w:] Bartmiński J., Tokarski R., red. *O definicjach i definiowaniu*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 47-62.
- BARTMIŃSKI J., TOKARSKI R., red. (1993) *O definicjach i definiowaniu*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- BONIECKA B. (1993), *Pragmatyczne aspekty wypowiedzi dziecięcych*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- BONIECKA B. (1999), *Lingwistyka tekstu. Teoria i praktyka*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- GRABIAS S. (1997), *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin.

Alina Maciejewska, Aldona Kocyła: Wyjaśnianie znaczenia wyrazów...

- GROCHOWSKI M. (1993), *Obiekty, cele i metody definiowania a rodzaje definicji*, [w:] Bartmiński J., Tokarski R. (red.), *O definicjach i definiowaniu*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 35-46.
- GRZEGORCZYKOWA R. (1999), *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *językowy obraz świata*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 39-46.
- KORZYK K. (1993), *Znaczenia eksplikacje, wartości uwagi o redukcjonistycznym Opisie znaczenia*, [w:] Bartmiński J., Tokarski R., red., *O definicjach i definiowaniu*, s. 109-117.
- KRASOWICZ-KUPIS G. (2004), *Rozwój świadomości językowej dziecka*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- KRĄPIEC M.A. (1985), *Język i świat realny*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
- NOWAKOWSKA-KEMPNA I. (1993), *Definiowanie znaczenia wyrażań w kognitywizmie. Wybrane zagadnienia*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, Bartmiński J., Tokarski R. (red.), s. 161-180.
- QUINE, WILLARD VAN ORMAN (1999), *Słowo i przedmiot*, przeł. [z ang.] Cezary Cieśliński, Fundacja Aletheiam, Warszawa.
- ŚLIWA D. (2000) *Formalne i nieformalne powiązanie hiperonimów z hiponimami*, [w:] BPTJ z. LVI, s. 111-124.
- WIERZBICKA A. (1993) *Nazwy zwierząt*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 251-268.
- WIERZBICKA A. (2006), *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- WIERZCHOWSKI J. (1976), *Wyraz – analiza pregramatyczna*, Wydaw. WSRP, Siedlce.
- WYGOTSKI L.S. (2006), *Narzędzie i znak w rozwoju dziecka*. [przetł. Barbara Grell], Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

SUMMARY

Explanation the meanings of words by students with impaired hearing

Impaired hearing people suffer from a limited access to language system knowledge. Frequently, they do not master the language to the extend as to enable them to fully participate in the language communication process. In this paper we demonstrate our tests results on ways of words definitions presentation by impaired hearing people.